

Vermell (f. *vermella* 95, 183), “del color de la sang arterial, de les roselles” (*DIEC*), doc. des del s. XIII, és un der. de VERMĚC[Ů]LUS, dim. de VERMIS ‘cuc; quermes; cotxinilla que conté una matèria colorant anàloga al carmí’; var.: alg. [valm'el] 85, amb labiodental, lambdacisme i despalatalització de la [ʎ] final (com *gal* ‘gall’, *pol* ‘poll’); *vermei* (f. *vermeia* 44, 46), amb iodització del grup C’L, com *mermei* 21 (cf. *PALDC*, I, mapes 19 i 20), que, a més, ha sofert una assimilació de la [b]- inicial a la [m]- ([b]ermei > [m]ermei).

El mapa i aquest comentari s’han comparat amb els de *roig* (cf. mapa 1279), per les afinitats que tenen i pels comentaris dels informants. *Vermell*, a l’àrea de la major part del Principat, es considera un color “més fort que el *roig*” 12, 35, 59, es distingeix del *roig* (118), s’hi confon (101) o es reforça amb un determinant (*vermell escur* 118). La lexicografia confirma el significat del principi del comentari: “*Vermèy*, -ya. adj. Ròig encès [...] m. El del ôu [...]” (Figuera, 1840); també es pot dir esporàdicament de l’argila 77, de la terra 120 i de la cara ruboritzada 120. *Roig* (s. XIII) prové del llat. pop. *RUIU (llat. cl. RŮBĚU ‘vermellós’, der. de RUBER ‘vermell’) i coneix les var. *r[o]ig* 134, 138, 139, amb [o] corresponent a la ů (com ůMBRA > [o]mbra) o amb [ɔ], *r[ɔ]ig* 10, però que coneix una isoglossa àmplia del pas [o] > [ɔ], *r[ɔ]ig*, mentre que el ross. ha tancat la [o] en [u], *r[u]ig*, com és habitual en aquest dialecte, semblantment a l’oc. *roge*, pron. *r[u]ge*; *rotxet* ‘roget’ 163, dim., amb ensordiment propi del val. central; *roi* (i *roio* 87, 94) presenta una *i* fidel al llat. vg. RŮIU. El significat originari, ‘vermellós’, o, com diu el *DIEC*, “vermell tirant a groc, [...]”. Un home de pèl *roig*”, present a l’àrea de *vermell*, deu contenir-se en *rogís* 118, *rogisc* 118 i queda confirmat en algunes localitats pels comentaris dels informadors: “vermei més mort” 82, “vermell més fluix” 107, “més clar que el *vermell*” 67, 185, “menys que *mermei*” 21, “no és tan fort com el *vermei*” 42, “vermell menys viu, que tira a marró” 20, “vermell més fort, cap a marró” 113, “ros fort, vermellós” 110, “vermell groc” 41, “ni vermei ni groc” 83, “entre groc i vermell” 104, “tirant a ros” 186;

“semblant al *baio*” 86; aplicat a la roba (“brut, quan la roba no és prou neta” 53, “color blanc brut o envellit de la roba blanca [o del paper]” 60), a la terra 18, 34, 46, 67, 71, 74-77, 79, 80, 105 (a la terra roja 63, “terra ruig” 3, a la terra “de call vermei” 81), a la pell dels animals 40, 105 (mul 76, mula 112, vaques 18, cavalls 73, 110, guineus 110, pollastres 110, mosteles 110), a un home 112, al pèl 46, 105 (*pèl-i-roig* ‘color de pèl de panotxa’ 41, *pèl-rojtjos* 110), als cabells 71, 79, a la cara 46, al sucre (“*sucre roig*, més esblaimat” 50), “a la sortida i posta de sol” 36; en alguns d’aquests comentaris ja es nota un biaix del val. cap a ‘ros’ (cf. *PALDC*, I, mapa 43), testificat per la lexicografia (“*Roig*. Roxo, rubio”, Sanelo, 1802; “rojo ó sea el color encarnado muy subido, y lo mismo que *Rubio*”, Escrig, 1851). En el cat. ant., fins en textos valencians, es registra aquest sentit aplicat al planeta Mars, a la Mar Roja, als cabells, a un cavall; també en obres lexicogràfiques: “*Roig* o *ros*. Flavus [‘groc, ros’], fulvus [‘lleonat’], rutilus [‘vermell brillant’]” (Torra, 1640); “*Rotj*, -ja. [...] lo que tira á grog”; “lo que tira á bèrmell [...]” (Esteve *et al.*, 1803); “*Rôig*, *rôtja*. Color entre ros y vermèy” (Figuera, 1840), però en val., des de fa uns segles, ja s’identifica amb ‘vermell’ (Ros, 1739; Orellana, 1802 a; Escrig, 1851; Rosanes, 1864; Martí Gadea, 1909) i alguns parlants subratllen que *vermell* no és valencià (157) o que no es diu (181). Altres mots: *encarnat* 95 (“més fluix que *vermell*”), 98, 186-190, part. de *encarnar* ‘donar color de carn’ (s. XV), esdevingut sinònim de *roi* 98, on podria ser adaptació del cast. *encarnado*, però, més acostat al valor primitiu; *colorat* 110, 189, adaptació del cast. *colorado* (veg. també *rovillós*, *castany*, *marró*, *encarnat*, *baio* en el mapa 1279); *granate* 151, “més pujat que el *roig*”.

Diacrònicament, sembla que *roig* coneixia una àrea extensa com a ‘vermellós’, mantinguda en gran part del Principat, en unes poblacions del val. mer. i en bal., mentre que, com a equivalent de ‘vermell’, es troba en val. i nord-occ. meridional, probablement amb l’ambivalència del mot en certs contextos, i també en ross., potser per pressió de l’oc.

Són mots normatius *vermell*, *roig*, des del *DG_I*, 1932.